

NATO JA EUROOPA LIIT, NENDE ARENGUD VIIMASE 20 AASTA JOOKSUL

Sissejuhatavaid mõtteid hetkeolukorrast

Sissejuhatus

Euroopa Liit (EL; inglise keeles *European Union* /EU/) kui majanduslik-poliitiline riikide vaheline ühendus ja NATO (Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon; inglise keeles *North Atlantic Treaty Organization* /NATO/) kui sõjalis-poliitiline riikide ühendus, olles omavahelised strateegilised partnerid, on oma olemasolu ja tegevusega tänapäeval äärmiselt aktuaalse tähendusega.

Artikli eesmärgiks anda lühiülevaade mõlemast organisatsioonist, kuhu Eesti Vabariigi kuulumisest on möödunud 20 aastat.

Eesti astumine Euroopa Liitu oli ligi kümneaastane protsess.¹

25. novembril 1995 allkirjastas Eesti peaminister Tiit Vähi avalduse, milles taotleti Eesti vastuvõtmist Euroopa Liitu.² 1998. aastal alustati ametlikke liitumisläbirääkimisi, mis kestsid kuus aastat. 2003. aastal korraldati referendum, misjärel 1. mail 2004 sai Eestist koos üheksa muu riigiga Euroopa Liidu liige. Eesti poolelt andsid lepingule allkirjad president Arnold Rüütel ja välisminister Kristiina Ojuland.

Eesti teekond NATO-sse³:

Eesti liitub NATO rahupartnerlusprogrammiga (3.02.1994); Eesti seab eesmärgiks NATO liikmelisuse (7.05.1996); NATO tunnustab Washingtoni tippkohtumisel Eestit kui võimalikku liikmekandidaati (23.–25.04.1999); Praha tippkohtumisel esitati Eestile kutse NATO-ga ühinemiseks (21.–22.11.2002); Eesti liitumisläbirääkimised NATO-ga (jaanuar–märts 2003); Eesti osaleb NATO operatsioonil Afganistanis (1.03.2003); NATO Põhja-Atlandi lepingu ratifitseerimine (10.03.2004); Eestist sai NATO liige (29. märtsil 2004).

Viimase 20 aasta jooksul on nii Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon (NATO)⁴ kui Euroopa Liit (EL)⁵ oluliselt arenenud ja laienenud. Ka Eesti oli üks riikidest, kes aastal

¹ Eesti astumine Euroopa Liitu. [https://et.wikipedia.org/wiki/Eesti_astumine_Euroopa_Liitu] 24.04.2024.

² Eesti Euroopa Liidus. Välisministeerium. [<https://www.vm.ee/suhted-teiste-riikide-ja-organi-satsioonidega/euroopa-liit/eesti-euroopa-liidus>] 24.04.2024.

³ Eesti teekond NATO-sse ja NATO-ga. Kaitseministeerium. [<https://kaitseministeerium.ee/et/olulisemad-hetked-seoses-liitumisel-ja-kuulumisel-nato-sse>] 24.04.2024.

⁴ NATO 31 liikmesriiki (alates 4.04.2023) tähestiklises järjekorras on:

Albaania, Ameerika Ühendriigid, Belgia, Bulgaaria, Eesti, Hispaania, Holland, Horvaatia, Island, Itaalia, Kanada, Kreeka, Leedu, Luksemburg, Läti, Montenegro, Norra, Poola, Portugal, Prantsusmaa, Põhja-Makedoonia, Rumeenia, Saksamaa, Slovakkia, Sloveenia, Soome, Suurbritannia ja Põhja-Iiri Ühendkuningriik, Taani, Tšehhi, Türgi, Ungari. NATO liikmesriigid. [<https://www.eata.ee/nato/nato-liikmesriigid/>] 26.01.2024.

⁵ Praegu kuulub Euroopa Liitu 27 riiki. Need riigid on järgmised: Austria, Belgia, Bulgaaria, Horvaatia, Küpros, Tšehhi, Taani, Eesti, Soome, Prantsusmaa, Saksamaa, Kreeka, Ungari, Iirimaa, Itaalia, Läti, Leedu, Luksemburg, Malta, Madalmaad, Poola, Portugal, Rumeenia,

2004 võeti nii NATO kui Euroopa Liidu liikmeks. Käesoleva aasta aprilli algul möödus NATO asutamisest 75 aastat.

Artikkel on koostatud valdavalt Interneti viidatud allikate alusel.

1. Lühidalt NATO-st

NATO loodi 4. aprillil 1949. Asutajaliikmed (12 riiki) olid: Belgia, Kanada, Taani, Prantsusmaa, Island, Itaalia, Luksemburg, Holland, Norra, Portugal, Suurbritannia, Ameerika Ühendriigid).

Aastal **2004 said NATO liikmeks seitse riiki**: Eesti, Bulgaaria, Leedu, Läti, Rumeenia, Slovakkia, Sloveenia. Seejärel, aastal 2009, liitusid Albaania ja Horvaatia ning Prantsusmaa (liitus uuesti NATO sõjalise juhtimisstruktuuriga), Montenegro (2017), Põhja-Makedoonia (2020). 2022. aasta 5. juulil allkirjastasid liitumisprotokolli Soome ja Rootsi, misjärel peavad liitumise heaks kiitma ülejäänud 30 liikmesriigi esinduskogud.⁶ 2023. aastal liitus NATO-ga Soome ja 2024. aastal Rootsi.

„Oleme otsustanud alustada Soome NATO liikmesuse ratifitseerimisprotsessi parlamendis. Soome liitumine tugevdab NATOt,“ ütles Soome Rahvusringhäälingu Yle vahendatud info kohaselt Türgi president Erdoğan kohtumisel Soome ametivennaga.

„Türgi ja Soome suhted on head. Soome abi maavärina ohvritele tugevdas kahe riigi koostööd,“ lausus Erdoğan, lisades, et hindab Soome toetust Türgile EL-i liikmelisuse küsimuses ja soovi edendada kahe riigi vahelisi majandussuhteid.⁷

Türgi parlament kinnitas ühehäälselt ehk 276:0 Soome NATO liikmelisuse. Parlamendi otsus läheb nüüd kinnitamiseks Türgi presidendile Recep Tayyip Erdoğanile. Türgi hääletas viimase alliansi liikmena Soome NATO-ga ühinemise taotluse ratifitseerimise üle. Juba enne hääletust prognoositi, et ratifitseerimine peaks sujuma tõrgeteta, kuna president Erdoğan andis märtsi esimeses pooles kuid kestnud läbirääkimiste järel Soome liikmelisusele rohelise tule. Türgi ratifitseerimisotsuse järel läheb vaja veel mõnd tehnilist sammu, et Soomest saaks alliansi 31. liige.⁸

Türgi parlament kiitis 287:55 häälele seisuga heaks Rootsi vastuvõtmise NATO-sse.

Ungari oli nüüd ainus riik, kes polnud Rootsi liitumist NATO-ga ratifitseerinud.

Pärast kolm kuud kestnud arutelu võttis Türgi parlament vastu otsuse kiita heaks Rootsi liitumine NATO-ga. Ankara parlamendi täiskogu hääletas Rootsi avalduse vastuvõtmise poolt, saates dokumendi tagasi president Recep Tayyip Erdoğanile, kes peab selle veel enne USA-le üle andmist allkirjastama.

Slovakkia, Sloveenia, Hispaania, Rootsi. Kergesti loetav – Euroopa Liit [https://european-union.europa.eu/easy-read_et] 27.01.2024.

⁶ NATO liikmesriigid. [https://et.wikipedia.org/wiki/NATO_liikmesriigid] 27.01.2024, viidatud NATO nations sign accession protocols for Sweden, Finland vahendusel.

⁷ Türgi jõudis Soome NATOga liitumise asjas otsusele. Postimees, 17.03.2023. [<https://maailm.postimees.ee/7734584/turgi-joudis-soome-natoga-liitumise-asjas-otsusele>] 27.01.2024.

⁸ Türgi parlament kinnitas ühehäälselt Soome NATO liikmelisuse. AFP/STT/BNS, Postimees. 31. märts 2023, 00:28. [<https://maailm.postimees.ee/7744010/turgi-parlament-kinnitas-uehaalselt-soome-nato-liikmelisuse>] 27.01.2024.

Selle sammuga jäi Ungari ainsaks riigiks, kelle taga Rootsi NATO-ga liitumine seisis. Ungari peaminister Viktor Orbán vihjas edusammudele, kutsudes Rootsi peaministri Ulf Kristerssoni visiidile läbirääkimiste pidamiseks.

„Usun, et intensiivsem dialoog võiks aidata kaasa meie riikide ja institutsioonide vahelise usalduse tugevdamisele, mis võimaldaks veelgi tugevdada meie poliitilisi ja julgeolekukokkuleppeid,“ kirjutas Orbán.

Rootslased reageerisid Orbáni kirjale ettevaatlikult. Rootsi välisminister Tobias Billström ütles, et valitsus peab enne vastamist läbi mõtlema, mis võib Orbáni kutse tagamaa olla.

President Alar Karis tervitas ühismeedias Rootsi parlamendi otsust ning nentis, et see läbi ollakse oluliselt lähemal Läänemere kujundamisele NATO mereks. „Kõik silmad on nüüd Ungaril,“ tõdes Karis.

Rootsi taotles NATO liikmeks saamist juba 2022. aasta mais, samaaegselt Soomega. Mõlema puhul oli liitumistaotluse ajendiks Venemaa sissetung Ukrainasse.

Ungari peaminister Viktor Orbán avas esmaspäeval (MR.: 22.01.2024) parlamendi sügisese istungjärgu kõnega, kus kritiseeris EL-i ja Ukrainat.

Muu hulgas tõmbas Orbán pidurit Rootsi liitumisele NATO-ga. Veel juulis oli Ungari välisminister Péter Szijjártó öelnud, et liitumise ratifitseerimine seisab vaid tehniliste formaalsuste taga ning peab ootama parlamendi sügisest istungjärku.

Nüüd, kui see on alanud, teatas Orbán, et ratifitseerimisega polevat siiski kiiret, kuna Rootsi julgeolekut ei ähvardavat praegu miski.

NATO liikmetest ei ole liitumist kinnitanud ainult Türgi ja Ungari. „Tekib küsimus, kas on midagi pakilist, mis sunniks meid Rootsi NATO-ga liitumist ratifitseerima,“ kommenteeris Orbán. „Mina ei näe sellist põhjust.“⁹

Ungari peaminister Viktor Orbán vestles kolmapäeval (MR.: 24.01.2024) telefoni teel NATO peasekretäri Jens Stoltenbergiga ja ütles, et toetab Rootsi liitumist alliansiga. „Ma kinnitasin, et Ungari valitsus toetab Rootsi NATO liikmelisust,“ kirjutas Orbán X-is. Orbán ütles Stoltenbergile, et soovib Ungari rahvuskogul hääletada Rootsi NATO-ga liitumise poolt.¹⁰

NATO loodi ja on allkirjastatud Põhja-Atlandi lepinguga, mille viies artikkel sätestab, et kui toimub sõjaline rünnak ühe liikmesriigi vastu, peetakse seda rünnakuks kõigi liikmesriikide vastu ning teised riigid peavad kollektiivkaitse raames rünnatavat liikmesriiki aitama ja seda vajadusel sõjaliselt.¹¹

Iirimaa, Austria, Malta ja Küpros on viimased Euroopa Liidu (EL) riigid, kes ei plaani NATO-ga ühineda. Lisaks neile ei ole Euroopas NATO liige veel Šveits. Nende

⁹ Kressa, K. Orbán kõnes Ungari parlamendile: Ukrainat ei kavatse me kuidagi toetada, Rootsit pole NATO-sse vaja. Delfi, Maailm. 26.09.2023 [https://www.delfi.ee/artikkel/120234835/orban-kones-ungari-parlamendile-ukrainat-ei-kavatse-me-kuidagi-toetada-rootsit-pole-nato-sse-vaja] 28.01.2024.

¹⁰ Orbán kinnitas toetust Rootsi NATO-ga liitumisele. ERR. Välismaa, 24.01.2024 16:35 [https://www.err.ee/1609231866/orban-kinnitas-toetust-rootsi-nato-ga-liitumisele] 28.01.2024.

¹¹ NATO liikmesriigid. [https://et.wikipedia.org/wiki/NATO_liikmesriigid] 27.01.2024, viidatud „The North Atlantic Treaty“. *North Atlantic Treaty Organization*. 04.04.1949. Originaali arhiivikoopia seisuga 20.03.2004 vahendusel.

riikide NATO-sse mittepürgimise põhjus on näha kaarti vaadates: paljude riikide eeliseks on see, et nad on ümbritsetud NATO riikidest ja neid ei koorma Venemaa lähedus.

2. Lühidalt Euroopa Liidust

Euroopa Liit on 27 liikmesriigiga majanduslik ja poliitiline ühendus, mis asub valdavalt Euroopas. Euroopa Liidul on niihästi valitsuste vahelise kui ka rahvusülese ühenduse tunnuseid.

Euroopa riikide lõimumise alguseks peetakse Euroopa Sõe- ja Terasetehenduse asutamist 1951. aastal ning Rooma lepingu sõlmimist 1957. aastal. Esialgu ühines kuus riiki (Belgia, Holland, Itaalia, Luksemburg, Lääne-Saksamaa ja Prantsusmaa). Rangemini võttes rajati Euroopa Liit 1992. aastal Maastrichti lepinguga.

Euroopa Liidu ühtsed õigusnormid peavad tagama kodanike, kaupade, teenuste ja kapitali vaba liikumise liidu piires. 19 liikmesriiki on võtnud tarvitusele ühisvaluuta euro.¹²

2004. aastal liitus **Euroopa Liiduga** 10 riiki: Eesti, Läti, Leedu, Poola, Ungari, Tšehhi, Slovakkia, Sloveenia, Malta ja Küpros.

2007. aastal liitusid Euroopa Liiduga Rumeenia ja Bulgaaria.

2013. aastal liitus Euroopa Liiduga Horvaatia.¹³

Mõned riigid (kaheksa riiki) peavad praegu läbirääkimisi, et saada Euroopa Liidu liikmeks. Need riigid on järgmised: Albaania, Bosnia ja Hertsegoviina, Moldova, Montenegro, Põhja-Makedoonia, Serbia, Türgi, Ukraina.

Täna (27.01.2024) on **Euroopa Liit** 27 Euroopa riigist koosnev ühendus (kuni 30.01.2020 oli Liidus 28 liiget). Oleme Euroopa Liidu seast ühe liikme ka kaotanud – nimelt pole EL-i liige Ühendkuningriik, kes astus rahvahääletuse tulemusena Liidust aastal 2020 välja.¹⁴

Euroopa Liiduga liitunud riigid ühinesid, et muuta elu inimeste jaoks paremaks, lihtsamaks ja turvalisemaks. Nad leppisid kokku, et hakkavad tegema koostööd ja üksteist aitama. Euroopa Liit otsustati luua pärast Euroopas toimunud kahte suurt sõda. Euroopa riigid said aru, et parem on teha koostööd, kui üksteise vastu võidelda.

Euroopa Liidu liikmeks saamiseks peavad Euroopa Liidu seadused ja väärtused kehtima ka nendes riikides.

Euroopa Liit moodustas 1985. aastal **Schengeni ala**.¹⁵ Schengeni alal ei ole piirikontrolli. Sellel alal saavad inimesed vabalt ja lihtsalt ühest riigist teise reisida. Nad ei pea läbima piirikontrolli, kui nad ühest riigist teise lähevad. Tänu Schengeni alale on inimestel nüüd lihtsam minna puhkuse- või tööreisile.

¹² Euroopa Liit. Vikipeedia. [https://et.wikipedia.org/wiki/Euroopa_Liit] 4.04.2024.

¹³ Euroopa Liit. [https://et.wikipedia.org/wiki/Euroopa_Liit] 27.01.2024.

¹⁴ Ühendkuningriik otsustas 2016. aasta juunis, et ei soovi enam Euroopa Liitu kuuluda. Seega ei ole Ühendkuningriik alates 31. jaanuarist 2020 enam Euroopa Liidu liige.

¹⁵ Kergesti loetav – Euroopa Liit [https://european-union.europa.eu/easy-read_et] 27.01.2024.

Praegu kuulub Euroopa Liidu 27 riigist Schengeni alasse riikidest 23 riiki. Need riigid on järgmised: Austria, Belgia, Horvaatia, Tšehhi, Taani, Eesti, Soome, Prantsusmaa, Saksamaa, Kreeka, Ungari, Itaalia, Läti, Leedu, Luksemburg, Malta, Madalmaad, Poola, Portugal, Slovakkia, Sloveenia, Hispaania, Rootsi.

Schengeni alasse kuulub veel neli riiki, mis ei kuulu Euroopa Liitu: Island, Liechtenstein, Norra, Šveits.

Igas Euroopa Liidu riigis räägivad inimesed oma keelt. Euroopa Liit kaitseb inimeste õigust rääkida oma keeles. Seepärast on kõik Euroopa Liidu olulised dokumendid ja teave olemas tema liikmesriikide keeltes.

1979. aasta märtsis hakkas toimima **Euroopa rahasüsteem (ERS)**. Pärast Saksamaa taasühinemist ja Euroopas väeringutele uuesti tekkinud surve tõttu lahkusid Itaalia liir ja Inglise nael 1992. aastal ERS-ist. Juunis 1989 Madridis toimunud Euroopa Ülemkogul võtsid liikmesriikide juhid vastu majandus- ja rahaliidu (EMU) loomise kolme-etapilise kava. Sellest sai osa 1991. aasta detsembris Euroopa Ülemkogu poolt vastu võetud Maastrichti lepingust, millega loodi Euroopa Liit.

1. jaanuaril 1999 võeti 11 riigis kasutusele euro, millest sai Austria, Belgia, Hispaania, Iirimaa, Itaalia, Luksemburgi, Madalmaade, Prantsusmaa, Portugali, Saksamaa ja Soome ühiraaha. (Kreeka ühines 1. jaanuaril 2001). Sellest ajast alates võttis Euroopa Keskpank üle EMI kohustused ja hakkas vastutama rahapoliitika eest, mida määratletakse ja rakendatakse eurodes. 1. jaanuaril 2002 tulid nimetatud 12 riigis käibeleva euro paberraha ja mündid. Riiklikud väeringud kõrvaldati käibelt kaks kuud hiljem. Sellest ajast alates on eurotsooni riikides, kus elab enam kui kaks kolmandikku EL-i elanikest, sularahatehingute ja pangaülekannete tegemisel ainsaks seaduslikuks maksevahendiks euro.¹⁶

Euro on Euroopa Liidu ühiraaha. 1999. aastal võttis kaksteist liikmesriiki toleaeagsest viieteistkümnest euro kasutusele sularahata tehingutes ja 2002. aastal, kui käibeleva euro pangatähed ja mündid, ka kõikide maksete tegemisel. Kolm riiki (Taani, Rootsi ja Ühendkuningriik) ei kuulunud kõnealusesse rahaliitu. Uued liikmesriigid valmistuvad europaühendusega liitumiseks, mis toimub niipea, kui nad on täitnud vajalikud tingimused.¹⁷

Enamikus Euroopa Liidu riikides kasutatakse sama raha, „euro“. Praegu on euro kasutusel 27-st Euroopa Liidu riigist 20-s. Need riigid on järgmised: Austria, Belgia, Horvaatia, Küpros, Eesti, Soome, Prantsusmaa, Saksamaa, Kreeka, Iirimaa, Itaalia, Läti, Leedu, Luksemburg, Malta, Madalmaad, Portugal, Slovakkia, Sloveenia, Hispaania.

Euroopa Liidus on kolm olulist asutust.

- **Euroopa Komisjon**, kelle töötajad teevad ettepanekuid selle kohta, milliseid seadusi võiks vastu võtta.
- **Euroopa Parlament**, kelle liikmeid valivad valimistel Euroopa elanikud, et Euroopa Parlament kaitseks nende õigusi.

¹⁶ Euroopa Liit. [https://et.wikipedia.org/wiki/Euroopa_Liit] 27.01.2024.

¹⁷ Euroopa Liit. [https://et.wikipedia.org/wiki/Euroopa_Liit] 27.01.2024.

- **Euroopa Liidu Nõukogu** – inimesed, kes teevad Euroopa Liidu riikides otsuseid, moodustavad üheskoos Euroopa Liidu Nõukogu.
- Need kolm asutust on Euroopa Liidu jaoks väga olulised. Nad teevad koostööd, et Euroopas oleks parem elu.
- **Euroopa Komisjon** teeb seaduste ettepanekuid.
- **Euroopa Parlament ja Euroopa Liidu Nõukogu** arutavad neid seadusi ja otsustavad, kas need hakkavad Euroopas kehtima.
- Kui nad otsustavad, et seadus hakkab Euroopas kehtima, peavad kõik Euroopa Liidu liikmesriigid tegema tööd selle nimel, et seadus hakkaks nende riigis kehtima.
- Euroopa Liidus on veel olulisi asutusi.
- **Euroopa Liidu Kohus**, kes hoolitseb selle eest, et Euroopa Liidus kehtivad kõik seadused õigesti.
- **Kontrollikoda**, kontrollib, kas Euroopa Liidu raha kasutatakse õigesti.
- Euroopa Liidus on veel asutusi, mis teevad tähtsat tööd. Näiteks on selliseid asutusi,
- mis kontrollivad, kas Euroopa Liit toimib õigesti ja austab inimeste õigusi,
- avaldavad Euroopa Liidu kohta olulist teavet,
- valivad välja inimesed, kellel on Euroopa Liidus töötamiseks vajalikud oskused,
- kaitsevad kõikide Euroopa inimeste õigusi, näiteks puudega inimeste ja töötajate õigusi.

Kõik need asutused teevad koostööd, et Euroopa Liit toimiks selles elavate inimeste hüvanguks.¹⁸

Jaanilaupäeval ja Eesti võidupühal (23.06.2023) Brüsselisse kogunenud EL-i riigi- ja valitsusjuhid langetasid oodatud otsuse – Ukrainale ja Moldovale anti ametlikult EL-i kandidaatriigi staatus, mis on esimeseks ametlikuks sammuks riikide EL-iga liitumise protsessi alguses. Euroopa Ülemkogu president Charles Michel kuulutas õhtul välja, et tegemist on ajaloolise momendiga, mis on ülioluline Ukraina ja Moldova teel Euroopa Liitu.¹⁹

Gruusiale lubati anda kandidaatriigi staatus peale rea tingimuste täitmist.

Ülemkogu jõudis juba neljapäeval (MR.: 14.12.2023) kokkuleppele, et nii Kiiev kui ka Chişinău saavad astuda liikmelisusele sammu lähemale.

¹⁸ Kergesti loetav – Euroopa Liit [https://european-union.europa.eu/easy-read_et] 27.01.2024.

¹⁹ Poom, R. (2023). Ajalugu sündis! Euroopa Liit andis Ukrainale ja Moldovale kandidaadi staatuse, Gruusia peab ootama. [<https://www.delfi.ee/artikkel/120025864/ajalugu-sundis-euroopa-liit-andis-ukrainale-ja-moldovale-kandidaadistaatuse-gruusia-peab-ootama>] 3.05.2024.

Euroopa Liidu valitsusjuhid on sel aastal viimast korda koos, et langetada Ukraina suhtes kaks otsust: anda 50 miljardit eurot abi ja kutsuda Kiiev liitumisläbirääkimistele.²⁰

3. Soome ja Rootsi lõppte NATO-sse

Soome välisminister Pekka Haavisto andis aprilli algul 2023 Brüsselis USA välisministrile Antony Blinkenile üle Soome NATO-ga liitumise dokumendi. Alates dokumendi üleandmise hetkest on Soome NATO liige. Lühikesel tseremoonial osales ka NATO peasekretär Jens Stoltenberg. Dokumendi üleandmisele järgnes liputseremoonia.²¹

Seega oli NATO-st saanud 31-liikmeline kaitseorganisatsioon.

Rootsi lootis alliansiga liituda veel enne juulis Vilniuses aset leidvat NATO tippkohtumist. Enamik analüütikuid pidas tõenäoliseks, et Türgi hääletab Rootsi kandidatuuri üle alles pärast mais peetavaid üldvalimisi.²²

Ungari parlamendi päevakorras on esmaspäeval hääletus **Rootsi NATO**-sse astumise heakskiitmise üle, teatab väljaanne Omni, aga otsust ei saa teha, sest valitsev erakond **Fidesz** kavatseb jätta kohale ilmumata, kinnitas opositsiooni esindaja.

Ungari on Rootsi NATO-liikmelisuse heakskiitmisega venitanud, aga alates NATO tippkohtumisest Vilniuses on Ungari kinnitanud, et kavatseb asja lõpuks ära teha, vahendab SVT Nyheter.

Samas on üks Ungari parlamendi liige öelnud, et Ungari võib hääletada Rootsi NATO-liikmelisuse üle alles septembris, kui pärast suvepuhkust algab parlamendi korraline töö.

Ungari parlamendi esmaspäevase erakorralise istungi päevakorras on spiiker László Kövéri taotlusel kella 13-ks märgitud hääletus Rootsi NATO-liikmelisuse üle, aga Ungari sotsialistliku partei ja demokraatliku koalitsiooni liikme Ágnes Vadai sõnul Fidesz istungil ei osale. Seega ei saa ka mingit hääletust toimuda.

„Fidesz on teatanud, et nad ei tule istungile, mistõttu ei tule mingit hääletust ega ratifitseerimist,“ ütles Vadai e-posti teel Rootsi uudisteagentuurile TT.²³

Olukord NATO, aga ka Euroopa Liidu laienemisel, eeskätt Ukraina osas on küllalt pingeline olnud:

²⁰ Lepik, I. Ootamatu otsus: Euroopa Liit avab Ukraina ja Moldovaga liitumisläbirääkimised. Äripäev. 14.12.2023. [<https://www.aripeev.ee/uudised/2023/12/14/euroopa-liit-avab-ukraina-ja-moldovaga-liitumisläbirääkimised>] 28.01.2024.

²¹ Soome on ametlikult NATO liige. ERR, Välismaa, 04.04.2023, 15:53. [<https://www.err.ee/1608937190/soome-on-ametlikult-nato-liige>] 27.01.2024.

²² Türgi parlament kinnitas ühehäälselt Soome NATO liikmelisuse. AFP/STT/BNS, Postimees. 31. märts 2023, 00:28. [<https://maailm.postimees.ee/7744010/turgi-parlament-kinnitas-uehehaalselt-soome-nato-liikmelisuse>] 27.01.2024.

²³ Laugen, L. Ungari parlamendis on esmaspäeval päevakorras hääletus Rootsi NATO-liikmesuse üle, aga valitsev erakond ei kavatse kohale ilmuda. Delfi. Maailm. 29.07.2024. [<https://www.delfi.ee/artikkel/120220185/ungari-parlamendis-on-esmaspaeval-paevakorras-haaletus-rootsi-nato-liikmesuse-ule-aga-valitsev-erakond-ei-kavatse-kohale-ilmuda>] 6.02.2024.

Rootsi majandusteadlane ja endine diplomaat Anders Åslund²⁴ kirjutab sotsiaalmee- dias, et kaitseliit NATO peaks Ukraina liikmeks võtma ning Türgi ja Ungari oma liik- meskonnast välja viskama.

Åslundi sõnul peaks NATO hakkama „asju tõsiselt ajama“. (On) aeg Ungari ja Türgi välja visata, märgib Åslund.

Kuidas saab ta (NATO) aktsepteerida Ungarit, millel pole sõjaliselt olulisi ressursse ja mis on vastu kõigile NATO headele eesmärkidele? Majandusteadlane kirjeldab Un- garit kui „korrumpeerunud, kahjulikku ja kasutatut“.

Åslund kirjeldab Türgit vaid veidi leebemalt. Türgi on küll strateegiliselt oluline, kuid ei ole demokraatlik ja oma välispoliitikas küsitav, kirjutab Åslund.

Åslundi arvates on Ukrainal seevastu hea liikme tunnused. Ukraina on demokraatlik, täielikult läänemeelne ja Euroopa tugevaima armeega, kirjutab Åslund.

Åslundi reaktsioon on kahtlemata viide Ungari peaministri Viktor Orbáni kommen- taarile. Orbáni kohta on öeldud, et ta oli jahmunud NATO peasekretäri Jens Stolten- bergi avalduse peale, et Ukraina koht on NATO-s.

Mida?! hüüatas Orbán sotsiaalmee- dias Stoltenbergi avalduse peale.

Stoltenbergi avaldus pahandas ka Venemaad. Kreml kommenteeris, et Ukraina NATO liikmelisus on „tõsine ja märkimisväärne oht“ Venemaa julgeolekule.

Vaevalt, et ühtsed väited on juhus. Orbán on teatavasti Venemaa presidendi Vladimir Putini lähim liitlane Euroopas. Märtsis (MR: 2023) näitas riik oma toetust Venemaale muu hulgas sellega, et takistas Putini rahvusvahelise vahistamismääruse toetuseks Eu- roopa Liidu ühisavalduse elluviimist.²⁵

Ungari parlament kogunes 5. veebruaril erakorralisele istungile, et hääletada Rootsi NATOga ühinemise üle. „Rootsi Kuningriigi Põhja-Atlandi lepinguga ühine- mise protokoll. Lõpphääletus,“ seisis parlamendi veebilehe 5. veebruari ajakavas. Täpsustatakse, et istung algab kell 13.00 kohaliku aja järgi.²⁶

Eelmisel nädalal ütles Ungari parlamendi esimees László Kövér, et ei näe Rootsi NATO-ga ühinemise taotluse heakskiitmise pakulist vajadust. Kövéri sõnul ei kahtle ta, et üks Ungari huvidele vastanduv opositsioonipartei kutsub üles korraldama sel teemal erakorralist istungit. "Tõenäoliselt kukuvad nad läbi," märkis ta.

Varem ütles Ungari peaminister Viktor Orbán telefonivestluses NATO peasekretäri Jens Stoltenbergile, et Ungari valitsus nõuab parlamendilt tungivalt, et see ratifitseeriks Rootsi liitumise alliansiga võimalikult kiiresti.²⁷

²⁴ Åslund on tuntud ka Venemaa, Ukraina ja Ida-Euroopa majanduspoliitika eksperdina.

²⁵ Rootsi teadlane: Ungari ja Türgi tuleks NATO-st välja visata ning Ukraina vastu võtta. Eesti- nen. <https://eestinen.fi/2023/04/rootsi-teadlane-ungari-ja-turgi-tuleks-nato-st-valja-visata-ning-ukraina-vastu-votta/> 28.01.2024.

²⁶ Ungari parlament hääletab Rootsi NATOsse võtmist 5. veebruaril. Interfax/BNS. 1. veebruar 2024, 17:53. [<https://maailm.postimees.ee/7951398/ungari-parlament-haaletab-rootsi-natosse-votmist-5-veebruari>] 6.02.2024.

²⁷ Gerassimenko, M. Ungari parlament hääletab Rootsi NATO-sse võtmist 5. veebruaril. ERR, Uudi- sed, Välismaa, AFP/BNS. 01.02.2024 18:16. [<https://www.err.ee/1609240671/ungari-parlament-haale- tab-rootsi-nato-sse-votmist-5-veebruari>] 6.02.2024.

Viktor Orbán tahab enne Rootsi liikmelisuse ratifitseerimist, et tema ametivend Ulf Kristersson Budapesti visiidile tuleks.

Ungari võimupartei Fidesz rahvasaadikud ei tulnud kohale opositsiooni kokku kutsunud erakorralisele istungile, mille päevakorras oli Rootsi NATO-liikmelisuse ratifitseerimine.²⁸

Rootsi taotles NATO-ga liitumist 2022. aastal. Türgi seadis Rootsile alliansi võtmiseks tingimused, mida Stockholm pidi täitma, et Ankara ühinemise ratifitseeriks.

25. jaanuaril lõpetasid Türgi võimud Rootsi NATO-ga liitumise taotluse ratifitseerimise protsessi. Parlament ratifitseeris dokumendi ja seejärel allkirjastas selle Türgi president Recep Tayyip Erdoğan.

See jättis Ungari liidu ainsaks liikmeks, kes polnud veel Rootsi liikmesust heaks kiitnud. Budapest on aga korduvalt kinnitanud, et on valmis ratifitseerima Rootsi liitumise NATO-ga niipea, kui Türgi seda teeb.²⁹

Olukord muutus veebruari lõpus.

Ungari parlament kiitis esmaspäeval (26.02.2024) heaks Rootsi NATO-ga liitumise. Ungari oli viimane NATO riik, mis polnud Rootsi kaitsealliansiga liitumise lepingut ratifitseerinud. Otsuse poolt hääletas 188 saadikut ja vastu kuus. Kokku on Ungari parlamendis 199 saadikut.

Ungari parlamendi heakskiit tähendab seda, et Rootsi liitumine NATO-ga on põhimõtteliselt otsustatud. Uute liikmete vastuvõtmiseks on vaja kõikide NATO seniste liikmete toetust. Rootsi liitumine NATO-ga tähendab ühtlasi ka seda, et lähiajal lõpeb Stockholmi pikaajaline neutraliteedi poliitika. Rootsi jäi neutraalseks mõlema ilmasõja ajal ega osalenud sõjategevuses.

Ungari parlamendis kahekolmandikulist enamust omav valitsev Fideszi partei ei soovinud Rootsi NATO-liikmesust ratifitseerida mitu kuud järjest, kuid läbimurre saavutati reedel, kui Budapestis kohtusid Ungari peaminister Viktor Orbán ja Rootsi peaminister Ulf Kristersson. Kohtumise käigus leppisid valitsusjuhid kokku kahepoolses kaitsekoostöös.

Kristersson teatas pärast Ungari parlamendi otsuse teatavaks tegemist, et see on ajalooline päev ning Rootsi on valmis võtma vastutust uue NATO liikmena. Enne hääletust ütles Orbán Ungari parlamendi ees esinedes, et Rootsi ja Ungari kaitsekoostöö ning Rootsi liitumine NATO-ga tugevdab Ungari julgeolekut.³⁰

Rootsi ja Soome otsustasid loobuda neutraliteedi poliitikast ja liituda NATO-ga pärast Venemaa täiemahulist sissetungi Ukrainasse kaks aastat tagasi. Kui Soome liitus kaitsealliansiga juba eelmise aasta aprillis, siis Rootsi liitumistaotluse heakskiitmine venis Türgi ja Ungari tõttu.

²⁸ Lepik, I. Orbáni partei takistas taas Rootsi NATOsse võtmist. Äripäev. Uudised, 5.02.2024. [<https://www.aripaev.ee/uudised/2024/02/05/orbini-partei-takistas-taas-rootsi-natosse-votmist>] 6.02.2024.

²⁹ Sama allikas, mis märgitud viitel ²³.

³⁰ ERR, Uudised. Välismaa. 26.02.2024 17:47. Ungari parlament kiitis heaks Rootsi NATO-ga liitumise. Reuters. [<https://www.err.ee/1609264869/ungari-parlament-kiitis-heaks-rootsi-nato-ga-liitumise>] 30.03. 2024.

NATO peasekretär Jens Stoltenberg tervitas Ungari parlamendi otsust ratifitseerida Rootsi liitumine NATO-ga: „Nüüd, kui kõik liitlased on heakskiidu andnud, saab Rootsi 32. NATO liitlaseks. Rootsi liikmelisus teeb meid kõiki tugevamaks ja kaitsumaks,“ kirjutas Stoltenberg sotsiaalmeedias X (varem Twitter).

Ka Eesti välisminister Margus Tsahkna on avaldanud rõõmu Rootsi peatse NATO-ga liitumise üle: "Olen veendunud, et Rootsi ühinemine võimaldab senisest tõhusamalt seista vastu ühistele väljakutsetele ja ohtudele meie piirkonnas," ütles Tsahkna.

USA suursaadik Eestis George Kent nimetas Ungari parlamendi otsust võimsaks sõnumiks: „See on pikalt oodatud samm ja võimas sõnum. Rootsi on olnud neutraalne üle 200 aasta. Fakt, et rootslased saatsid nõudliku signaali oma riigi juhtidele, et nüüd on aeg liituda parima alliansi ehk NATO-ga, nii nagu soomlased ja Soome valitsus tegi eelmisel aastal, näitab, et kui ajaloos leidsid riigid viisi olla kuskil vahepeal, siis nüüd liituvad nad NATO-ga, sest see on demokraatlike riikide allianss, mis pühendub üksteise kaitsele,“ ütles Kent.³¹

Täna deponeeris Rootsi oma NATO liitumisdokumendid Washingtonis, misjärel sai Rootsist NATO 32. liikmesriik. Eesti tervitab Rootsi liitumist NATO-ga (Stenbocki maja, 7. märts 2024)³²:

Peaminister Kaja Kallase sõnul on tegu ajaloolise sündmusega. „Tänasest kuulub kogu Põhjala ja Balti piirkond NATO-sse. See on ajalooline pöördepunkt, mis tugevdab kogu meie regiooni kui ka terve alliansi julgeolekut,“ ütles Kallas.

Peaminister meenutas, et 2021. aasta lõpus nõudis Venemaa ultimaatumitega NATO uste sulgemist. „Tänaseks on NATO ühtsem kui kunagi varem ja kahe võimeka liitlase – Rootsi ja Soome – võrra tugevam,“ märkis peaminister.

Peaminister lisas, et Rootsi ja ka hiljutine Soome liitumine NATO-ga annab meile uusi võimalusi kahepoolse kaitsekoostöö tihendamiseks mõlema riigiga.

„Rootsi liitumine NATO-ga suurendab märkimisväärselt nii Läänemere kui ka terve alliansi julgeolekut. Tasub märkimist, et nii relvajõud kui kaitsetööstus tugevdab oluliselt NATO kaitsekilpi ning Rootsi strateegiline asukoht võimaldab NATO-le parema tegutsemisvabaduse Läänemerele. Ehk lühidalt – Eesti ja kogu Balti regiooni seljata-gune on saanud kindlamaks,“ ütles kaitseminister Hanno Pevkur.

„Saame rootslastega ühtemoodi aru, et Venemaa on otsene oht rahule ja piirkonna riikide julgeolekule. Loomulikult oleme meie huvitatud praktilise koostöö tihendamisest Rootsi-ga nii kahepoolsest kui ka NATO-s, et alliansi kollektiivkaitset parimal võimalikul moel edasi arendada,“ lisas Pevkur.

Välisminister Margus Tsahkna sõnul võimaldab Rootsi liitumine senisest veelgi tõhusamalt seista vastu väljakutsetele ja ohtudele meie piirkonnas. „Tõsiasi, et Eesti ja Rootsi pole enam pelgalt naabrid ja partnerid, vaid NATO liitlased, võimaldab kaitse ja julgeoleku valdkonnas tihedamat koostööd, suurendab oluliselt Läänemere piirkonna julgeolekut ja parandab NATO idatiiva varustuskindlust,“ ütles Tsahkna.

³¹ Sealsamas.

³² Valitsuse kommunikatsioonibüroo. 07.03.2024 | 18:17. Eesti tervitab Rootsi liitumist NATO-ga. [<https://valitsus.ee/uudised/eesti-tervitab-rootsi-liitumist-nato-ga>] 30.03.2024.

Välisministri kinnitusele saadab Rootsi ühinemine olulise sõnumi NATO avatud uste poliitika kohta. „75 aasta eest sõlmitud Washingtoni lepingu artikkel 10 sätestab, et iga Euroopa riik peab saama ise otsustada oma julgeolekukorralduse üle. Rootsi ühinemine tõestab, et allianssi üks on demokraatlikele Euroopa riikidele avatud ja kõik ühinemisega seotud protsessid on vaid liitlaste otsustada,“ ütles Tsahkna. „Ei Venemaal ega kellelgi teisel pole sel teemal vetoõigust.“³³

Rootsist saab 7. märtsil ametlikult NATO 32. liikmesriik, teatas Valge Maja täna (MR.: 7.03.2024). Rootsi NATO liikmelisuse kinnitus koos Rootsi välisministri nimeliga seisavad USA presidendi Joe Bideni täna õhtul toimuva riigikõne külaliste nimikirjas. Washingtonis visiidil viibiv Rootsi peaminister Ulf Kristersson on kutsunud kuulama Bideni kõnet Ameerika Ühendriikide presidendiproua Jill Bideni loožis.³⁴

Rootsi liikmelisuse väsitav lahing värskest seljataga, sai NATO neljapäeval (MR.: 4.04.2024) 75 aastat vanaks – keset näaklemist järgmise juhi pärast. Tähtsat päeva kogunesid Brüsselisse tähistama 32 liikmesriigi tippdiplomaadid. Pinged peasekretäri tooli ümber kippusid rikkuma pidutuju ning rõhutasid lõhet vanade olijate ja uustulnukate vahel. Kolmapäeval võõrustas diplomaate Brüsseli lähistel USA suursaadik NATO juures Julianne Smith. Kohtumispaik oli tema ametiresidents Truman Hall, niiviisi nimetatud president Harry S. Trumani auks, kelle taktikepi all allianss 1949. aastal asutati.³⁵ Seega on NATO-s tänaseks (7.04.2024) 32 liiget.

Lõpetuseks

Euroopa Liit otsustas 25. juunil 2024, et alustab Ukraina ja Moldovaga liitumisläbirääkimisi. Sellega avatakse mõlemale riigile tee Euroopa Liitu, aga ees on veel aastate pikkused läbirääkimised, mis nõuavad pingutusi nii Ukrainalt ja Moldovalt kui ka praegustelt liikmesriikidelt.

Nii Ukraina kui ka Moldova taotlesid Euroopa Liiduga liitumist üle kahe aasta tagasi pärast Vene täiemahulise sõja algust Ukrainas. Ametlik liitumisläbirääkimiste algus on eelkõige Ukrainale suure sümboolse väärtusega hetk.

"See on ajalooline hetk minu riigi jaoks. Kogu Ukraina on ühtselt selle otsuse taga. See on väga kindel verstapost Ukraina teel Euroopa Liitu, aga ka Ukraina tuleviku arengus," ütles Ukraina asepeaminister ja eurominister Olga Stefanišona.

Liitumisläbirääkimised on jagatud valdkondade kaupa peatükkideks, mida kokku on 35.

„Iga peatüki avamisel peavad kõik liikmesriigid sellega nõustuma. Kui need on läbi räägitud, siis hakatakse neid uuesti sulgema, mis on omakorda väga keerukad

³³ Sealsamas.

³⁴ Inna-Katrin Hein. Valge Maja kinnitas, et Rootsist saab neljapäeval NATO liige. [https://elu24.postimees.ee/7974981/valge-maja-kinnitas-et-rootsist-saab-neljapaeval-nato-liige] 30.03.2024.

³⁵ Michaels, D. (2024). WSJ: NATO saab 75, seistes silmitsi vana vaenlase ja uue ummikuga. Artikli sisu pärineb partnerväljaandest The Wall Street Journal (WSJ). 3.aprill. [https://wallstreetjournal.postimees.ee/7992551/wsj-nato-saab-75-seistes-silmitsi-vana-vaenlase-ja-uee-ummikuga] 4.04.2024.

lābirāākimised ja jälle kõik liikmesriigid peavad oma nõusoleku andma,“ lausus Eesti suursaadik Euroopa Liidu juures Aivo Orav.

Uued liikmesriigid peavad üle võtma kõik Euroopa Liidu seadused. Ukraina peab seda suutma nii, et sõjast kurnatud majandus jääb jalule. Pingutama peab ka Euroopa Liit ise, liikmesriigid peavad laienemiseks leidma raha.

„Tõemoment tuleb 1. jaanuaril 2027. Siis peab olema uus seitsme aasta eelarve vastu võetud Euroopa Liidul ja siis on näha, kas sinna on Euroopa Liidu laienemine sisse kirjutatud või mitte,“ märkis Orav.

Viimaks peavad uute liikmesriikide saadikud saama ka kohad Euroopa Parlamendis ehk praegused liikmesriigid peavad suure tõenäosusega oma kohti loovutama. Seega on Moldova ja Ukraina teel Euroopa Liit veel ees mitmed komistuskivid – liitumine on veel aastate kaugusel. „Ka Eestil läks ju üle seitsme aasta aega, kuigi meie olukord oli palju lihtsam ja me olime palju väiksem riik. Aga selge on see, et see tee on nüüd alanud,“ ütles Eesti välisminister Margus Tsahkna.³⁶

Arvestades nii EL-i kui NATO olulisust ka Eesti julgeoleku tagamisel, on oluline, et nende organisatsioonide toetus, mõju ja tähtsus ka tulevikus ei väheneks. Kindlasti on siin üheks nn proovikiviks agressor-riigi Venemaa peatamine ja Ukraina täielik võit oma endistes piirides. Siinjuures pole paha ka ajalugu meelde tuletada, seda kasvõi Eestit puudutanud Tartu rahu³⁷ näitel, ja seda hoiatuse mõttes.

Jaanuar – aprill 2024,

Tallinnas, Piritä-Kose kodukontoris

Ajakirja toimkonna nimel koostanud

peatoimetaja Matti Raudjärv

PS: Tundub, et Ungari peaminister Viktor Orbán mängib Ukraina sõjas mängu vastaspoolel, st Kremli poolel ja on Ungaris endale tohutu võimu ajapikku haaranud.

„Kritiseerida julgevad võimu vaid need, kel pole midagi kaotada. Peaminister Viktor Orbáni partei Fidesz suhtes kriitilistele ajakirjanikele tihtipeale keelatakse sissepääs või nad eemaldatakse pressikonverentsidelt. On juhtunud, et riigi luure paigaldas nende telefonidesse nuhktarkvara.“³⁸

... kui midagi on valesti, siis see on George Sorose või Brüsseli bürokraatide süü. Aga mis on hästi, siis see on tänu Orbánile.

... Tavaliselt võidab Euroopa Liidust tulnud investeringute konkursi mõni Orbáni sõber, toetaja või äripartner. Tema tütre mees on miljonär ja ärimees, Orbáni isal on kaevandused ja ta endine gaasimonteerija on hetkel Ungari rikkaim inimene. Pääaegu kõik hotellid Balatoni järve ääres on tema omad.

³⁶ Klementi, J. (2024). Euroopa Liit alustas Ukraina ja Moldovaga liitumislābirāākimisi. ERR, 25.06. 2024, kell 18.40.

³⁷ Loe siin ajakirjas ka artiklit: Tartu rahu – lõpuni täitmata leping. Võidupüha tähistamisest Narvas – Eesti, Euroopa Liidu ja NATO piirilinnas.

³⁸ Heinla, E. (2024). Eestisse kolinud ungarlanna: kaotas lootuse, et Ungaris lähiajal midagi muutuks. Intervjuu. Maaleht nr 36 (1926), 5. september, lk 12–15; edasi sama allikas.

... *Ungarlane* (MR) arvab, et Orbán on väga tubli, sest suudab ühe laua taga istuda nii lääneriikidega kui ka Putiniga. Üks asi on see, et ungarlased väga ei tunne kaasa Ukrainale. Mõtlevad, et oh, mõlemal poolel on kuskil õigus, aga see ungarlasi ei puuduta. Ungari ei tunne kuidagi, et on Venemaa poolt ohustatud, mis on imelik, sest 1956 polnud nii kaua aega tagasi.

... 2024. aasta juuli alguses käis Ungari peaminister Viktor Orbán Kremlis Venemaa presidendi Vladimir Putini juures. Euroopas leidis see mitmelt poolt hukkamõistu, aga Orbáni toetajad leiavad, et Orbán on väga tubli ja visiit paneb Ungari heale positsioonile